

ТИПОВА ПРОГРАМА
підвищення кваліфікації педагогічних працівників «Історія як
інструмент формування цінностей та критичного аналізу»

Розробник(и): ФОП Гончар Костянтин Вікторович ЄДРПОУ 1977306973

Рецензент(и): Фізична особа підприємець К.В. Гончар

Термін дії програми: з 2025 до 2030 року

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Актуальність типової програми – Вивчення історії допомагає учням зрозуміти сучасність. Вчитель має навчити аналізувати події без упереджень, розпізнавати пропаганду та цінувати свободу.

Цільова група: Вчителі історії, правознавства, суспільних дисциплін.

Обсяг (тривалість): Загальний обсяг підвищення кваліфікації за цією програмою в межах одного освітнього циклу становить від 2 до 30 годин (0,06–1 кредит ЄКТС) та визначається індивідуально залежно від кількості обраних слухачем освітніх компонентів (тем). Слухач може проходити програму повторно, обираючи нові теми. У кожному випадку у сертифікаті зазначається фактично пройдений обсяг годин та тематика навчання.

Особливості реалізації програми – Програма має модульну структуру та реалізується у вигляді окремих освітніх циклів. У межах одного освітнього циклу слухач обирає одну або кілька тем відповідно до власних освітніх потреб. Кожна тема є логічно завершеним освітнім компонентом та може реалізовуватися автономно. Підсумковий обсяг підвищення кваліфікації в межах одного циклу формується шляхом накопичення обраних тем і становить від 2 до 30 годин. Слухач може проходити програму повторно, обираючи нові теми. За результатами кожного освітнього циклу видається окремий документ про підвищення кваліфікації із зазначенням фактично пройдених годин та тематики навчання.

Форма (форми) підвищення кваліфікації: дистанційна

Мета підвищення кваліфікації – Зміцнення професійних компетенцій вчителів щодо патріотичного та громадянського виховання.

Завдання підвищення кваліфікації:

- Методика висвітлення складних сторінок історії
- Опанування цифрових інструментів для візуалізації минулого
- Розвиток навичок критичного аналізу медіаповідомлень
- Формування в учнів почуття національної гідності

Перелік компетентностей, що вдосконалюватимуться:

- історична компетентність
- аналітичне мислення
- громадянська грамотність
- інформаційна стійкість

Очікувані результати підвищення кваліфікації: Вчителі навчатимуться

залучати учнів до активного вивчення минулого, сформують у них здатність об'єктивно оцінювати події та виховуватимуть свідомих громадян.

Оцінювання результатів підвищення кваліфікації - Оцінювання здійснюється на основі виконання рекомендованих практичних та самостійних завдань, участі в проєктній діяльності, тестування або підсумкової роботи відповідно до програми.

Документ про підсумки підвищення кваліфікації - Сертифікат або свідоцтво про підвищення кваліфікації встановленого зразка із зазначенням теми, обсягу годин та кредитів ЄКТС відповідно до вимог законодавства

2. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Навчально-тематичний план відображає перелік можливих курсів (тем), що реалізуються в межах програми. Проходження всіх тем, наведених у плані, не є обов'язковим. Кожна тема є окремим освітнім компонентом і може реалізовуватися автономно.

№	Назва теми	Лекції, год	Самостійна робота, год (мін.-макс.)	Усього, год (мін.-макс.)
1	Kahoot - онлайн сервіс для створення інтерактивних завдань.	1	1-29	2-30
2	Візуалізація сучасного уроку. Інструменти вчителя.	1	1-29	2-30
3	Впровадження елементів медіаграмотності у шкільні предмети: українську мову та літературу, історію та мистецтво.	1	1-29	2-30
4	Формування історичної компетентності на уроках всесвітньої історії.	1	1-29	2-30
5	Впровадження музейної педагогіки на уроках історії та громадянської освіти.	1	1-29	2-30
6	Інструменти стимулювання активності учнів на уроці «Вступ до історії України та громадянської освіти.» 5 клас НУШ.	1	1-29	2-30
7	Змішане навчання як інструмент підвищення ефективності навчання. Ротація за станціями	1	1-29	2-30
8	Інструменти для сторітелінгу. Ефективні методи донесення інформації.	1	1-29	2-30
9	Рефлексія на уроці: яскраві вправи для підбиття підсумків занять	1	1-29	2-30
10	Ефективне онлайн навчання. Методики 25/26.	1	1-29	2-30
11	Інтерактивна робота з учнями. Зацікавлюючі методики Сторітелінгу.	1	1-29	2-30
12	Максимізація розуміння учнів за допомогою методів візуалізації.	1	1-29	2-30
13	Покращуємо враження від уроку: лайфхаки, які допоможуть зробити його цікавим і приємним.	1	1-29	2-30
14	Побудова кращого мозку: ефективні методи покращення запам'ятовування.	1	1-29	2-30
15	Впровадження Державного стандарту базової середньої освіти на уроках Історії НУШ	1	1-29	2-30
16	Удосконалення інформаційно-цифрової компетентності педагогічних працівників.	1	1-29	2-30
17	Методичний кейс: історія 7 клас НУШ	1	1-29	2-30

№	Назва теми	Лекції, год	Самостійна робота, год (мін.-макс.)	Усього, год (мін.-макс.)
18	Діяльнісний підхід на уроках історичної та громадянської освітньої галузі у 8 класі НУШ	1	1-29	2-30
19	Стратегії та підходи викладання курсів громадянської та історичної освітньої галузі у 8 класах НУШ	1	1-29	2-30
20	Історія, що формує громадянина: компетентнісне навчання у 8 класах НУШ	1	1-29	2-30
21	9 клас 2.0: як оживити урок історії	1	1-29	2-30
22	Сучасний урок історії у 9 класах НУШ: діяльнісний підхід без перевантаження вчителя.	1	1-29	2-30
23	«Ctrl+Alt+History: перезавантаження уроку»	1	1-29	2-30
24	Урок історії, якого чекають: цифрове перезавантаження методики для 9 класу НУШ — від хронологій до критичного осмислення подій	1	1-29	2-30

3. ЗМІСТ ТИПОВОЇ ПРОГРАМИ

Тема 1. Kahoot - онлайн сервіс для створення інтерактивних завдань.

Ключові питання теми: Kahoot - це онлайн сервіс для створення інтерактивних завдань. Дозволяє створювати тести, опитування, вікторини. Платформу можна використовувати під час роботи з будь-якими віковими категоріями. Добре підійде як для молодшої школи, так і для дорослих людей.

Тема 2. Візуалізація сучасного уроку. Інструменти вчителя.

Ключові питання теми: 1. Алгоритм роботи в сервісі Canva 2. Якісний візуальний контент для вчителя 3. Гайд: що? навіщо? як? На прикладі історії або громадянської освіти

Тема 3. Впровадження елементів медіаграмотності у шкільні предмети: українську мову та літературу, історію та мистецтво.

Ключові питання теми: Ми живемо у світі постійного збільшення інформації, кожного дня інформації стає більше, відповідно потрібно вміти якісно оперувати нею. Відповідно, щоб навчитися розрізняти правдиву від фальшивої організації потрібно всім бути в курсі можливих маніпуляцій.

Тема 4. Формування історичної компетентності на уроках всесвітньої історії.

Ключові питання теми: Людина сприймає інформацію багатьма способами, але для ефективного навчання необхідним є поєднання вербальної та візуальної подачі матеріалу з його практичним використанням. Сучасний світ вимагає вміння працювати з інформацією по-різному, перетворюючи її таким чином, щоб сприйняття та розуміння відбувалися з мінімальними затратами часу. Навчити учнів 'читати' педагогічні малюнки, а також виділяти ключові змістові одиниці тексту та встановлювати зв'язок між ними, створюючи власну візуалізацію теми, можна за умови раціонального використання методичних можливостей підручника.

Тема 5. Впровадження музейної педагогіки на уроках історії та громадянської освіти.

Ключові питання теми: Музей у сучасному суспільстві виконує низку функцій, зокрема в контексті педагогіки передусім освітню, а також розвивальну, навчальну і виховну. Важливою ланкою культурно-освітньої діяльності музею є впровадження програм із музейної педагогіки, що розширює можливості реалізувати інтегровані підходи до вивчення певних тем, до збагачення та перевірки знань школярів, формування естетичної культури. У межах освітньої програми «Музейна школа», яку втілювано на базі експозиції НМЛ ім. Андрея Шептицького «Українське мистецтво XX століття», активно відбуваються музейні уроки з різних шкільних предметів. Такі заняття переважно мають на меті засвоєння знань, здобутих у школі, та сприяють докладному ознайомленню з експозицією, яка репрезентує основні періоди розвитку українського мистецтва XX століття.

Тема 6. Інструменти стимулювання активності учнів на уроці «Вступ до історії України та громадянської освіти.» 5 клас НУШ.

Ключові питання теми: Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 12 липня 2021 року № 795 надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» 95 модельним навчальним програмам для базової середньої освіти, у змісті яких реалізуються концептуальні засади нового Державного стандарту базової середньої освіти. У зв'язку із цим, актуальності набуває питання впровадження нових інтегрованих курсів у 5-х класах Нової української школи. Одним з таких курсів є 'Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти' для 5 класу НУШ. Курс має на меті реалізувати ідею поєднання національної і всесвітньої історії, складових громадянської освіти в єдине ціле, щоб показати місце України у глобальному світі, розкрити сам процес її інтеграції до світового співтовариства, характеризувати тотальність, нерозривність, взаємовплив ключових соціальних, політичних, економічних та культурних процесів в Україні та Європі; сприяти формуванню в учнів та учениць толерантності, загальнолюдських цінностей на засадах патріотизму й гідності, поваги до прав і свобод людини та визнання цінності верховенства права. Про особливості впровадження курсу в освітній процес та його перспективи і буде програма виступу

Тема 7. Змішане навчання як інструмент підвищення ефективності навчання. Ротація за станціями

Ключові питання теми: 1. Ефективне навчання 2. Blended-learning та його різновиди 3. Station rotation: від ідеї до втілення

Тема 8. Інструменти для сторітелінгу. Ефективні методи донесення інформації.

Ключові питання теми: Сучасна освіта потребує постійного пошуку ефективних методів донесення інформації до аудиторії. Сторітеллінг є такою універсальною методикою

Тема 9. Рефлексія на уроці: яскраві вправи для підбиття підсумків занять

Ключові питання теми: За допомогою рефлексії педагог достатньо швидко може дізнатися, чи добре засвоєно навчальний матеріал учнями та які види завдань були для них найбільш цікавими / корисними / важливими / важкими. Швидка і глибинна рефлексія. Вправи «Потяг», «Валіза», «Чай», «Подарунок», «Тир», «Долонька», «Риба» та інші

Тема 10. Ефективне онлайн навчання. Методики 25/26.

Ключові питання теми: сучасна освіта вимагає формувати нові знання та практичні вміння і навички для вдосконалення та ефективності онлайн навчання, що дають швидко адаптувати навчальний матеріал під психологічні особливості учнів; разом з тим розвивати дають можливість створити максимально комфортне психо-емоційне середовище під час

дистанційної освіти.

Тема 11. Інтерактивна робота з учнями. Зацікавлюючі методики Сторітелінгу.

Ключові питання теми: Сучасна освіта потребує постійного пошуку ефективних методів донесення інформації до аудиторії. Сторітелінг є такою універсальною методикою

Тема 12. Максимізація розуміння учнів за допомогою методів візуалізації.

Ключові питання теми: 1. Як створити ментальну карту за допомогою застосунків: онлайн і офлайн 2. Якісний візуальний контент для вчителя 3. Гайд: що? навіщо? як? на прикладі історії або громадянської освіти

Тема 13. Покращуємо враження від уроку: лайфхаки, які допоможуть зробити його цікавим і приємним.

Ключові питання теми: 1. Як створити ментальну карту за допомогою застосунків: онлайн і офлайн 2. Якісний візуальний контент для вчителя 3. Гайд: що? навіщо? як? на прикладі історії або громадянської освіти

Тема 14. Побудова кращого мозку: ефективні методи покращення запам'ятовування.

Ключові питання теми: Під час тренінгу педагоги матимуть змогу ознайомитися з процесами пам'яті та навчитися методам ефективного запам'ятовування

Тема 15. Впровадження Державного стандарту базової середньої освіти на уроках Історії НУШ

Ключові питання теми: У сучасній шкільній програмі історія все більше втрачає своє значення; для багатьох учнів вона вже перетворилася на предмет, який учні не бажають вивчати, вважаючи і часто досить слушно, що він не знадобиться їм у житті. Чи може історія бути корисною? Яка користь від історії? Історія - це знання чи розуміння? Історія - це наука про минуле чи про майбутнє? Чи можуть обійтися без історії 'фізики'?

Тема 16. Удосконалення інформаційно-цифрової компетентності педагогічних працівників.

Ключові питання теми: Сучасна школа потребує вчителів нової формації, успішних, вмотивованих, компетентних, готових працювати над розвитком та удосконаленням власних компетентностей.

Тема 17. Методичний кейс: історія 7 клас НУШ

Ключові питання теми: 1. ключовий потенціал уроків історії 7 клас НУШ: формування уявлень про світ Середньовіччя 2. Реалізація компетентнісного потенціалу в контексті вивчення курсів історії 7 класу НУШ 3. Огляд чинних модельних навчальних програм з історії 7 клас НУШ 4. Конструювання завдань і оцінювання навчальних досягнень учнів на уроках історії 7 клас НУШ

Тема 18. Діяльнісний підхід на уроках історичної та громадянської освітньої галузі у 8 класі НУШ

Ключові питання теми: Реформи, які відбуваються в освіті вимагають від вчителів пошуку нових методів та підходів до навчання. Саме діяльнісний підхід є одним з основних інструментів реалізації концепції Нової української школи, адже ставить учнів у центр освітнього процесу та забезпечує їх активну участь у сприйнятті інформації

Тема 19. Стратегії та підходи викладання курсів громадянської та

історичної освітньої галузі у 8 класах НУШ

Ключові питання теми: 1.Чинна нормативно-правова база з питань викладання предметів/інтегрованих курсів ГІО 2.Дидактична складова викладання предметів/інтегрованих курсів ГІО 3.Оцінювання предметів/інтегрованих курсів ГІО 4.Ресурсне забезпечення та огляд застосунків для викладання предметів/інтегрованих курсів ГІО у 8 класі НУШ

Тема 20. Історія, що формує громадянина: компетентнісне навчання у 8 класах НУШ

Ключові питання теми: 1.Чинна нормативно-правова база з питань викладання предметів/інтегрованих курсів ГІО 2.Дидактична складова викладання предметів/інтегрованих курсів ГІО 3.Оцінювання предметів/інтегрованих курсів ГІО 4.Ресурсне забезпечення та огляд застосунків для викладання предметів/інтегрованих курсів ГІО у 8 класі НУШ

Тема 21. 9 клас 2.0: як оживити урок історії

Ключові питання теми: Виступ присвячений сучасним викликам роботи з учнями 9 класу НУШ та практичним способам оживити урок історії. Учасники ознайомляться з інтерактивними вправами, які допомагають зацікавити учнів, розвивати історичне та критичне мислення, активізувати роботу на уроці без складних матеріалів і тривалої підготовки. Особлива увага приділяється простим прийомам, які можна використати вже з початку нового навчального року.

Тема 22. Сучасний урок історії у 9 класах НУШ: діяльнісний підхід без перевантаження вчителя.

Ключові питання теми: Виступ присвячений сучасним викликам роботи з учнями 9 класу НУШ та практичним способам оживити урок історії. Учасники ознайомляться з інтерактивними вправами, які допомагають зацікавити учнів, розвивати історичне та критичне мислення, активізувати роботу на уроці без складних матеріалів і тривалої підготовки. Особлива увага приділяється простим прийомам, які можна використати вже з початку нового навчального року.

Тема 23. «Ctrl+Alt+History: перезавантаження уроку»

Ключові питання теми: інтеграція цифрових платформ, інтерактивних вправ, storytelling, STEM-підходів, гейміфікації та медіаінструментів у викладання історії 9 класу для створення сучасного, динамічного та практикоорієнтованого уроку

Тема 24. Урок історії, якого чекають: цифрове перезавантаження методики для 9 класу НУШ — від хронологій до критичного осмислення подій

Ключові питання теми: інтеграція цифрових платформ, інтерактивних вправ, storytelling, STEM-підходів, гейміфікації та медіаінструментів у викладання історії 9 класу для створення сучасного, динамічного та практикоорієнтованого уроку

4. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові документи:

1. Закон України Про вищу освіту
2. Закон України Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій
3. Закон України Про дошкільну освіту

4. Закон України Про загальну середню освіту
5. Закон України Про інноваційну діяльність
6. Закон України Про наукову і науково-технічну діяльність
7. Закон України Про наукову і науково-технічну експертизу
8. Закон України Про освіту
9. Закон України Про позашкільну освіту
10. Закон України Про професійно-технічну освіту
11. Концепція розвитку післядипломної освіти в Україні
12. Національна доктрина розвитку освіти
13. Положення про державний вищий навчальний заклад
14. Положення про дистанційне навчання
15. Положення про інститути післядипломної педагогічної освіти
16. Положення про організацію навчального процесу
17. Постанова кабінету міністрів України від 28.03.2002 № 379 Про затвердження Державної програми "Вчитель"

Основна література:

1. Андрищенко Т.К. Розвиток рефлексивної компетентності педагога: теорія і практика. Наук.-метод. посібник. Черкаси : КНЗ «ЧОІПОПП ЧОР», 2022. 72 с.
2. Андрищенко Т.К. Самореалізація педагогів у процесі підготовки до формування здоров'язберезувальної компетентності особистості. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2012. № 7 (25). С. 370–376.
3. Бех І. Д. Рефлексія у духовному «Я» особистості. Рідна школа. 2011. С. 9-14.
4. Богомолець О. В. та ін. Екстрена медична допомога (догоспітальні протоколи) : посібник / за ред. Богомолець О.В., Рошніна Г.Г. Київ : Юстон, 2016. 211 с. : іл.
5. Воронова С. В. Коуч-технологія для директора школи. Управління школою. 2018. №31-33. С. 80-94.
6. Головань М.С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. Вища освіта України. № 3. 2008. С. 23-30.
7. Гусак В.М. Нові ролі педагога у контексті реформ сучасної української школи. Педагогіка партнерства як основа розвитку суб'єктів освітньої діяльності в умовах НУШ: матеріали наук.-практич. конф. URL: <http://conf.zippo.net.ua/?p=79>
8. Даниленко Л.І. Світочі української науки: життя та наукова діяльність: метод. посібник /Л.І. Даниленко, І.Ю. Гогайзель, Л.І. Гнед та ін. Черкаси: КНЗ «ЧОІПОПП Черкаської обласної ради», 2018. 104 с.
9. Джежелей О., Коваленко О. Вчуся читати. Навч-розвив. пос. для дітей Частина 1. Харків: Ранок, 2001. 144 с.
10. Євтух М. Б., Черкашина Т. В. Педагогічна система самопізнання і особистісно-професійного самовдосконалення : підручник. Черкаси : Видав. Чабаненко Ю. А., 2017. 348 с.
11. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення викладання, оцінювання. URL: <https://lenvit.ucoz.ua/ZER.pdf>
12. Ілліна О. В. Проблема вмінь, необхідних для організаторської діяльності вчителя, в історії педагогічної думки. Вісник Житомирського державного педагогічного університету. 2018. № 24. С. 63-66.
13. Керівництво з проведення інтерв'їв та супервізій / автор-упорядник Т. Артеменко. Черкаси, КНЗ «ЧОІПОПП Черкаської обласної ради», 2021. 42 с. URL: <https://cutt.ly/dEUkz1u>
14. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року : розпорядження КМУ від 14.12.2016 р. № 988-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-p>

15. Линьов К. Концепція розвитку закладу освіти: з чого починати (част. 1). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=WMiLcW77tyM>.
16. Мартинець Л. А. Управління професійним розвитком учителів : навч.-метод. посіб. / Л. А. Мартинець. - Вінниця : ДонНУ, 2016. - 87 с. Внутрішня система забезпечення якості освітньої діяльності: стандарти та рекомендації. - URL : <https://cutt.lv/prnvgJh>
17. Моргун В.Ф. Емоційний інтелект у багатовимірній структурі особистості. Постметодика, 2010. № (6)97.С. 2-15.
18. Нова українська школа : український правопису системі формування орфографічної компетентності в учнів початкової школи із застосуванням правил українського правопису : навчально-методичний посібник. / Н. Воскресенська, М. Коновалова, І. Літвінова, О. Якименко. Харків : Вид-во «Ранок», 2021. 160 с.
19. Нові вимоги до компетентностей керівників шкіл в Україні : посіб. для слухачів закладів післядипломної освіти, керівників закладів загальної середньої освіти, здобувачів вищої освіти за спеціалізаціями «Управління навчальним закладом» та «Управління проектами» / О. М. Отич, Л. К. Задорожна, З. В. Рябова, Л. М. Оліфіра та ін.; за заг. ред. О. М. Отич, Л. К. О. де Фонтана; НАПН України, УВУПО, ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти», КВЗЗСО «Одес. акад. неперв. освіти», КультурКонтакт Австрія. Київ, 2018. 74 с.
20. Освітнє лідерство : від теорії до практики : монографія / За наук. рсд. В. Р. Міляєвої ; Київський університет імені Бориса Грінченка [Електронне видання]. - Київ ; Кривий Ріг : вид. Р. А. Козлова, 2021. -296 с.
21. Петрушкевич О. Ненасильницьке спілкування у школі – міф чи реальність? URL: <https://bit.ly/3EwB2eV>
22. Петрушкевич О. Ненасильницьке спілкування у школі – це міф чи реальність? URL: <https://bit.ly/3EwB2eV>
23. Про Державну комісію з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій : Постанова КМУ від 26.01.2015 р. № 18.
24. Про деякі питання організації надання професійної підтримки та допомоги педагогічним працівникам (здійснення супервізії) у сфері загальної середньої освіти : Наказ МОН від 20.09.2024 №1349. URL: <https://bit.ly/4gz4fh2>
25. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту : Постанова КМУ від 09.01.2014 №11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF#Text>
26. Рай М. Компас цінностей. Уроки 101 країни про цілі, лідерство і життя. Yakaboo Publishing, 2021. 368 с.
27. Регулююча дія ціннісних орієнтацій у житті дитини: моногр. [Т.О. Піроженко, І.І. Карабаєва, О.Ю. Хартман, Л.І. Соловйова, О.І. Федорчук, Л.Д. Токарева]; за ред. Т.О. Піроженко. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. 222 с. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/722164/>
28. Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 №2205, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 10.11.2020 за №1111/35394. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#Text>
29. Смагіна Т. М. Зміщення акцентів з hard skills на soft skills в підвищенні професійної компетентності педагогів у системі післядипломної освіти. Розвиток професійної компетентності педагогів у системі післядипломної педагогічної освіти регіону: збірник матеріалів конференції. Житомир, 2017. С. 21-29.
30. Стадніченко О. О. Роман Василя Шкляра «Чорний Ворон»: історична та художня правда. Вісник Запорізького національного університету. №2. 2010. С. 307-312.
31. Топузов О.М. Освітнє партнерство в системі загальної середньої освіти: теорія і методологія. Київ : Інститут педагогіки : Педагогічна думка, 2021. 160 с.
32. Управлінське лідерство : виклики сьогодення : колективна монографія ; за заг. ред. В. В. Толкованова. Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2013. 600 с.

33. Урок, що розвиває критичне мислення. 70 методів в одній книзі: навч.-метод. посіб. / О.І. Пометун. Київ, 2020. 104 с.
34. Фінанси : збірник тестових завдань. І. І. Біломістна. Харків : ХІБС УБС НБУ, 2010. 64 с.
35. Хобзей Павло. Директор школи має вести колектив до змін. Освіта.ua. URL: <http://osvita.ua/school/reform/55280/>
36. Цифрова трансформація освіти і науки [Електронний ресурс] : сайт. URL: <https://bit.ly/3iZgvys>
37. Цуркан Т. Г., Красій Н. Б. Шлях до успіху особистості – через проблемне навчання. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2015. № 10 (54). С. 313-318.
38. Шрамченко О., Рибалко П. Фізкультурно-оздоровча робота в закладах дошкільної освіти: практичні поради. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2018. № 7 (81). URL: <https://pedscience.sspu.sumy.ua/wp-content/uploads/2019/01/17.pdf>
39. Штомпка П. Доверие в эпоху глобализации. Социальная политика и социология. 2006. № 4. С. 8-15.
40. Що таке педагогіка партнерства: правила сучасного викладання. URL: <https://bit.ly/3HjoQoF>
41. Heick.T. The Characteristics of a Highly Effective Learning Environment. URL: <http://surl.li/eakxu>
42. Pynoos Robert S. & Nader Kathi (1988). Psychological first aid and treatment approach to children exposed to community violence: Research implications. Journal of Traumatic Stress, volume 1, pages 445-473.

Додаткова література:

1. Андросчук І., Ворон О. Формування інформаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу в умовах післядипломної освіти. Нова педагогічна думка: наук.-метод. журн. Рівне, 2016. № 2 (86) С. 13-16.
2. Волківська Д. А. Сучасні підходи до визначення лідерства. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки. 2014. Вип. 115. С. 45-47.
3. Кремень В. Г. Світ знання : людина, наука, освіта. Київ : Знання України, 2016. 87 с.
4. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641 : наказ МОН України від 06.06.2022 № 527 (із змінами, внесеними згідно з наказом МОН України від 23.06.2022 №586). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>
5. Про об'єкти підвищеної небезпеки : Закон України від 18.01.2001 р. № 2245-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 15, ст. 73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2245-14#Text>
6. Про позашкільну освіту : Закон України від 22.06.2000. №1841-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 46, ст. 393. Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>
7. Чернявська А. Емоційний інтелект – запорука успішного навчання. Молодь і ринок, 2012. № 12. С. 136-139.
8. Шість цеглинок методичний посібник / упор. О. Рома - The LEGO Foundation, 2018. 35с. URL: <https://cutt.ly/b0zhk4l>
9. Яхно Т. Конфліктологія та теорія переговорів. Київ., 2019. 168 с.
10. DLL 10: DaF für Jugendliche: Deutsch als Fremdsprache.Klett Sprachen GmbH, 2016. 199 s.